

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Isabelle Anghelina

Ungdomsbrottslighet under omförhandling

Ett rättsanalytiskt arbete om synen på unga lagöverträdare i Sverige och i Danmark

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Per Nilsén

Termin: HT 2021

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Metod, material och forskningsläge	6
1.4 Avgränsningar	7
1.5 Disposition	7
2 STRAFFRÄTTSLIGA IDEOLOGIER OCH FÖRKLARINGSMODELLER	9
2.1 Absoluta och relativa ideologier	9
2.1.1 Vedergällning	9
2.1.2 Prevention	10
2.1.2.1 Allmänprevention	10
2.1.2.2 Individualprevention	10
2.2 Proportionalitet	11
2.3 Humanitet	12
2.4 Straffsystemets tre nivåer	12
2.5 Straffrättspolitikens utveckling	12
3 UNGA LAGÖVERTRÄDARE I SVENSK RÄTT	14
3.1 Rättslig reglering	14
3.2 Skäl för särbehandling	16
3.2.1 Utvecklade ansvarsförmåga	16
3.2.2 Ökad sanktionskänslighet	16
3.2.3 Humanitet	17
3.3 Beslut att slopa ungdomsreduktionen	17
3.3.1 Har brottsligheten blivit grövre?	18
4 UNGA LAGÖVERTRÄDARE I DANSK RÄTT	20

4.1	Rättslig reglering	20
4.2	Skäl för särbehandling	21
5	ANALYS	23
5.1	Likheter och skillnader mellan svensk och dansk rätt	23
5.2	Skäl för och emot beslutet att slopa ungdomsreduktionen	24
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	28
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	32

Summary

The penalty discount for young offenders in chapter 29, 7 § of The Swedish Penal Code, which prescribes that the youth of the accused should be given particular consideration when determining the penalty, has endured debate for a long period of time. On the 13th of December 2017 an inquiry was summoned by the Swedish Government to propose how the penalty discount regarding young offenders between the ages 18-21 could be abolished. In 2019, the proposal also became one of the 34 measures to combat gang crime in the 34-point programme presented by the Swedish Government. The criminal policy debate often includes expressions of dissatisfaction with the Swedish criminal justice system, which is considered too mild. In this context there is a certain tendency to compare Swedish criminal law with Danish criminal law. On the 17th of November 2021 the Swedish Parliament approved the Government's proposal, which means that the penalty discount will be abolished for young adults who commit serious offences.

The main purpose of this thesis is to investigate and analyze the legal regulation regarding young offenders in Sweden and in Denmark, to identify similarities and differences between the legal systems and to investigate the underlying motives to each regulation. Furthermore, the purpose is to investigate why the Swedish Government has chosen to deviate from previous motives and reform the regulation for young offenders.

A prominent difference between the two countries is that Denmark does not give offenders in the age category 18–21 any leniency. However, the special treatment of young offenders that exists in each legal system is similarly justified by prevention, proportionality and humanity. Despite the fact that juvenile delinquency is statistically declining and that the proposal to repeal the penalty discount is not supported by any scientific research, the proposal has had a major impact which appears to be related to the development of crime. As lethal violence with the use of firearms have increased, the view on young offenders and their criminal roles seems to have changed as well as the political attitudes.

Sammanfattning

Ungdomsreduktionen i 29 kap. 7 § BrB som förskriver att den tilltalades ungdom ska beaktas särskilt vid straffmätningen har under en längre period fått utstå debatt. Den 13 december 2017 tillkallades en särskild utredning av regeringen, för att föreslå ett slopande av ungdomsreduktionen för lagöverträdare mellan 18–21 år. Förslaget blev 2019 även en av de 34 åtgärderna mot gängkriminalitet i regeringens 34-punktsprogram. I den kriminalpolitiska debatten uttrycks inte sällan missnöje över det svenska straffrättssystemet som anses vara alltför mildt och det föreligger i dessa sammanhang en viss tendens att jämföra den svenska straffrätten med den danska. Den 17 november 2021 biföll riksdagen regeringens förslag, vilket medför att ungdomsreduktionen slopas för lagöverträdare mellan 18–21 år vid allvarlig brottslighet.

Uppsatsen har som huvudsakligt syfte att utreda och analysera den rättsliga regleringen avseende unga lagöverträdare i Sverige och i Danmark, för att identifiera likheter och skillnader mellan rättssystemen samt för att utreda vilka skäl som ligger bakom respektive reglering. Detta görs för att vidare undersöka varför regeringen i Sverige har valt att avvika från tidigare argument och reformera regleringen för unga lagöverträdare.

En framträdande skillnad är att Danmark inte ger lagöverträdare i ålderskategorin 18–21 någon strafflättning, däremot motiveras den särbehandling som finns i respektive rättssystem på liknande sätt av prevention, proportionalitet och humanitet. Trots att ungdomsbrottsligheten statistiskt sett minskar och förslaget att avskaffa ungdomsreduktionen inte stöds av forskningen har förslaget fått genomslag, vilket förefaller sammanhålla med brottsutvecklingen. I takt med ökningen av det dödliga skjutvapenvåldet tycks synen på ungdomars brottslighet samt deras roller ha förändrats och de politiska attityderna likaså.

Förkortningar

Bet.	Betänkande
BrB	Brottsbalk (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
Dir.	Direktiv
HD	Högsta domstolen
KBET	Kommissionens betänkning
LFF	Forslag til Lov
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
SFS	Svensk författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
ØLD	Østre Landsrets dom

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Den 28 augusti 2020 dömdes fem, unga svenska medborgare med kopplingar till ett svenskt, kriminellt nätverk för ett dubbelmord som ägt rum på dansk mark sommaren 2019. Två män sköts då till döds efter att flera skott avlossats, varav ena offret träffades av 19 skott. Tre av gärningsmännen, som vid tidpunkten för brottet var över 18 år gamla, dömdes till livstids fängelse av Byretten i Glostrup, vilken motsvarar svensk tingsrätt. De andra två gärningsmännen var 17 år gamla och båda dömdes till 20 års fängelse då de på grund av sin ålder inte kunde dömas till livstid.¹ Domen överklagades till Østre Landsret, vilken motsvarar svensk hovrätt, som den 9 juli 2021 återigen dömdes de tre myndiga gärningsmännen till livstids fängelse. Straffet för 17-åringarna sänktes däremot till 16 års fängelse.²

Fallet har blivit uppmärksammat i media och den hårda domen i första instans har väckt starka reaktioner i både Danmark och Sverige, dels eftersom straffen är de historisk hårdaste som någonsin utdömts för minderåriga i Danmark, dels eftersom det är första gången dansk gänglagstiftning tillämpats på utländska medborgare.³ Inte minst har det diskuterats att straffen är betydligt högre än vad gärningsmännen hade kunnat dömas till i Sverige. Bland annat har 17-åringarnas försvarare argumenterat för att straffet i Sverige för motsvarande brott skulle ha blivit fyra års slutet ungdomsvård.⁴

Forskning från Brottsförebyggande rådet (Brå) visar att fallen av dödligt våld vid konflikter i kriminell miljö har mer än tredubblats i Sverige mellan åren 2013–2017.⁵ I takt med att gängkriminaliteten blivit alltmer utbredd i samhället har gängproblematiken tagit allt större plats i politiska debatter och inte sällan jämförs den svenska straffrätten med den danska. ”Vi måste bli lika tuffa mot de kriminella gängerna som man länge har varit i Danmark” sa Johan Forsell, talesperson för Moderaterna, under en särskild debatt om den organiserade

¹ Andersen, *BT*.

² ØLD S-2465-20.

³ Salihu och Thomsen, *SVT*. 'Mohamed Ali, 23, och flera medlemmar i Dödspatrullen döms för dubbelmordet i Danmark'.

⁴ Salihu och Thomsen, *SVT*. 'Dödspatrullens gängmedlemmar upp i rätten i Danmark'.

⁵ Brå (2020) s. 23.

gängkriminaliteten.⁶ Danmark har också liksom Sverige en problematik med kriminella gäng, vilket gör länderna intressanta att jämföra.⁷

Hösten 2019 presenterade regeringen 34-punktsprogrammet, ett paket med förslag på åtgärder för att bekämpa gängkriminalitet. En av de föreslagna åtgärderna var att avskaffa ungdomsreduktionen, även kallad ”straffrabatten”, för unga lagöverträdare mellan 18–21 år vid allvarlig brottslighet.⁸ Den 17 november 2021 biföll riksdagen regeringens förslag, vilket innebär att ungdomsreduktionen slopas för personer i denna ålderskategori.⁹ Ungdomar mellan 15–21 år står för cirka 20 procent av samtliga lagföringsbeslut, vilket innebär att antalet lagföringsbeslut i förhållande till medelfolkmängden är större i denna åldersgrupp. Samtidigt har antalet lagförda ungdomar de senaste åren minskat.¹⁰

Ungdomsreduktionen har under lång tid varit föremål för diskussion och vad som anförts ovan väcker ett antal frågor. Hur kan lagstiftningen avseende unga lagöverträdare avvika så pass mycket mellan två, nordiska grannländer? Vilka skäl ligger bakom Danmarks till synes strängare förhållningssätt till kriminella ungdomar och bör Sverige verkligen ta efter Danmark och slopa ungdomsreduktionen? Det är frågor som förtjänar att undersökas närmare.

1.2 Syfte och frågeställningar

Denna uppsats har till syfte att utreda och analysera den straffrättsliga regleringen för unga lagöverträdare i Sverige och i Danmark i ljuset av den aktuella gängkriminaliteten, för att identifiera likheter och skillnader mellan rättssystemen samt för att undersöka vilka skäl som ligger bakom respektive lands reglering. Vidare är syftet att undersöka huruvida Sveriges reglering bör förändras för att efterlikna den danska.

För att uppnå syftet besvaras följande frågeställningar:

- *Vilka likheter och skillnader föreligger mellan svensk och dansk lagstiftning avseende unga lagöverträdare och varför?*

⁶ Sveriges riksdag, *särskild debatt om den organiserade gängkriminaliteten*.

⁷ Rigspolitiet (2010) s. 3 ff.

⁸ Regeringskansliet, *34-punktsprogrammet: Regeringens åtgärder mot gängkriminaliteten*.

⁹ Rskr. 2021/22:36.

¹⁰ Brå (2021) s. 18 f.

- *Vilka skäl talar för respektive emot beslutet att avskaffa ungdomsreduktionen för personer mellan 18 och 21 år i Sverige?*

1.3 Metod, material och forskningsläge

Med anledning av uppsatsens syfte kommer två skilda metoder att tillämpas för att besvara frågeställningarna: den komparativa och den rättsanalytiska metoden.

Utgångspunkten för den komparativa metoden är att jämföra olika rättssystem för att förstå likheter och skillnader rättssystemen emellan.¹¹ Som ett led i den komparativa metoden ingår uppgiften att fastställa gällande rätt i det egna och i det främmande rättssystemet, vilket innebär att även den rättsdogmatiska metoden har relevans för arbetet.¹² Det är inte ovanligt att olika rättssystem tar efter varandra genom bland annat lagstiftning och praxis. Genom att jämföra olika länders rättssystem kan den komparativa metoden följaktligen bistå aktörerna i det egna rättssystemet med utländska lösningar och modeller som till exempel kan ”importeras”, uppställas som ideal eller i vissa fall användas som ett varnande exempel. På så sätt kan den komparativa metoden även ha relevans för att öka medvetenheten om det egna rättssystemets bakomliggande ideologier och fördjupa förståelsen för hur olika länder reglerar samhället.¹³ Den komparativa metoden används primärt för att besvara uppsatsens första frågeställning genom vilken ländernas lagstiftning jämförs. Jämförelsen är vidare nödvändig för analysen av om rättsläget i Sverige bör förändras för att efterlikna det danska.

De straffrättsliga ideologierna och förklaringsmodellerna presenteras främst med hjälp av doktrin. Bland annat används *Straffrättens påföljdslära* av Nils Jareborg och Josef Zila, *Att bestämma påföljd för brott* av Martin Borgeke och Mikael Forsgren samt *Kriminalrättens grunder* skriven av Petter Asp, Magnus Ulväng och Nils Jareborg, vilka alla är välkända forskare på det straffrättsliga området. Litteraturen används även i syfte att komplettera lagstiftning, förarbeten och praxis, som annars är det huvudsakliga materialet som används i redogörelsen för gällande rätt. Boken *Sanktionerna* skriven av Gorm Toftegaard Nielsen, professor i straffrätt, har i detta syfte använts på det danska området.

¹¹ Nääv och Zamboni (2018) s. 143.

¹² Ibid. s. 41.

¹³ Ibid. s. 144 f.

För att möjliggöra en bredare, samhällsrelevant och kritisk analys av den rättsliga regleringen och beslutet att förändra densamma har den rättsanalytiska metoden tillämpats. Den rättsanalytiska metoden har en vidare uppgift än den rättsdogmatiska, då den förutom att fastställa gällande rätt inbegriper en kritisk granskning av rättsläget. Metoden tillåter en friare analys och förutsätter inte *ett* rätt svar på varje juridiskt problem. Dessutom tillåts att andra källor än de traditionella rättskällorna tillämpas.¹⁴ I uppsatsen har bland annat statistik och rapporter från Brå använts för att belysa ungdomsbrottsligheten utifrån en samhällelig kontext samt för att ge en rättvis bild av verkligheten. Även tvärvetenskaplig forskning inom bland annat psykologi och neurologi har varit av intresse, främst för att förklara hur ungdomar utifrån dessa aspekter skiljer sig ifrån vuxna. I detta syfte har bland annat forskningen som presenteras i Ungdomsreduktionsutredningens betänkande SOU 2018:85 *Slopad straffrabatt för unga myndiga* använts för att tillföra underlag i ämnet till uppsatsen. Något som härutöver bör nämnas är att tidningsartiklar inledningsvis använts för att presentera dubbelmordet i Danmark, eftersom jag inte lyckats få ut domen från Byretten till skillnad från domen i Østre Landsret.

1.4 Avgränsningar

Med anledning av uppsatsens begränsade omfång och den tidsram som givits kommer alla olika straffrättsideologier, ungdomspåföljder och påföljdsvalet inte att beröras, utan uppsatsen kommer att koncentreras till påföljden fängelse. Fokus kommer att ligga på åldersgruppen 18–21, eftersom denna åldersgrupp är föremål för beslutet att avskaffa ungdomsreduktionen. Eventuella förändringar av straffmätningen och andra följdändringar för ungdomar i åldersgruppen 15–17 undersöks således inte.

1.5 Disposition

Uppsatsen är disponerad i totalt fem kapitel. Utöver det inledande kapitlet presenteras i *kapitel 2* olika straffrättsliga ideologier och förklaringsmodeller för att ge läsaren en överblick över dessa. I *kapitel 3* redogörs därefter för gällande rätt i Sverige och vidare görs i *kapitel 4* en motsvarande redogörelse för gällande rätt i Danmark. Efter redogörelsen av gällande rätt i

¹⁴ Sandgren (2021) s. 53 f.

respektive kapitel följer ett avsnitt om vilka argument och skäl som ligger till grund för hur ifrågakommande rättssystem är utformat på det undersökta området. Uppsatsen avslutas av en analyserande del i *kapitel 5*, där frågeställningarna besvaras och sätts i ett bredare perspektiv.

2 STRAFFRÄTTSLIGA IDEOLOGIER OCH FÖRKLARINGSMODELLER

All kriminalisering, det vill säga att belägga gärningar med straff, förutsätter politiska beslut. Med andra ord är det samhället som väljer vilka som ska betraktas som brottslingar. Inte sällan uppstår heta politiska debatter då det råder olika uppfattningar om vilka skyddsintressen som bör väga tyngst och om vilka gärningar som är tillräckligt skadliga för att kriminaliseras.¹⁵ Det kan därför vara fördelaktigt att ställa sig frågorna *varför* vi kriminaliserar och *hur* bestraffning bör ske. Dessa frågor besvaras av olika straffrättsliga ideologier och förklaringsmodeller.

2.1 Absoluta och relativa ideologier

De grundläggande straffrättsideologierna förklarar varför man bestraffar samt vad som är syftet med bestraffningen och kan delas in i *absoluta* och *relativa* ideologier. Skillnaden mellan dessa är att straff antingen används utan något direkt syfte eller att det finns ett direkt ändamål med straffet, exempelvis att förebygga och motverka brottslighet. Till de absoluta ideologierna hör vedergällning och till de relativa ideologierna hör bland annat prevention.¹⁶ I detta avsnitt kommer de relativa straffideologierna ges större utrymme, eftersom de absoluta ideologierna inte är lika aktuella i det nutida rättssystemet och kan förefalla otidsenliga.¹⁷

2.1.1 Vedergällning

Begreppet vedergällning hade större relevans förut och förknippades med att betala för religiös eller etisk skuld.¹⁸ Vad som bestraffas enligt tanken om vedergällning är ett beteende i dåtid, utan hänsyn till framtida konsekvenser. Ideologin har fått utstå kritik bland annat för att

¹⁵ Asp, Jareborg och Ulväng (2013) s. 30.

¹⁶ Jareborg och Zila (2020) s. 65.

¹⁷ Asp, Jareborg och Ulväng (2013) s. 32.

¹⁸ Ibid. s. 32.

den anses legitimera bestraffning som saknar något egentligt ändamål.¹⁹ Dess innebörd är att ett negativt beteende möts med något negativt, vilket idag består i våra lagstadgade straff.²⁰

2.1.2 Prevention

2.1.2.1 Allmänprevention

Till skillnad från vedergällning är preventionsteorier framåtblickande. Straff ska motverka att brott begås i framtiden.²¹ Allmänprevention innebär att syftet med straff är att avhålla andra från att begå brott genom avskräckning och moralbildning. Tanken är dels att hotet om straff är ett handlingsskäl för samhällets individer att avstå från att begå brott, dels att straffet förstärker existerande eller skapar nya föreställningar om vilka beteenden som är förkastliga.²² Studier visar däremot att den allmänna repressionsnivån samt marginella förändringar av denna saknar nämnvärd betydelse.²³ I en rapport från Brå framkommer även att straffsatserna har en liten eller nästintill ingen allmänpreventiv effekt vad gäller grova ungdomsbrott.²⁴ Något som kan vara av större betydelse är risken att bli upptäckt och risken att bli bestraffad för ett brott.²⁵

2.1.2.2 Individualprevention

Individualprevention är på samma sätt som allmänprevention framåtblickande och syftar till att motverka framtida brott. Skillnaden är att den enskilde brottslingen står i centrum och är den som ska avhållas från att återfalla i brottslighet. Individualprevention kan vidare delas in i tre olika kategorier: Avskräckning, oskadliggörande och förbättring.²⁶

Individuell avskräckning är ämnat mot tillfällighetsförbrytare, personer som inte behöver förbättras genom exempelvis behandling. Vad som krävs för att avskräcka en enskild person kan dock inte utredas i varje konkret fall. Istället tillgriper domstolen standardiserade påföljder. En uppfattning är att hårdare straff ”skrämmar” folk från att begå brott.

Forskningen ger dock inget stöd för att strängare straff avhåller unga lagöverträdare från att

¹⁹ Asp, Jareborg och Ulväng (2013) s.30.

²⁰ Jareborg och Zila (2020) s. 66.

²¹ Asp, Jareborg och Ulväng (2013) s. 30.

²² Jareborg och Zila (2020) s. 76 f.

²³ Ibid. s. 80.

²⁴ Brå (2012) s. 18.

²⁵ Jareborg och Zila (2020) s. 80.

²⁶ Ibid. s. 85.

begå nya brott, tvärtom ökar risken för återfall.²⁷ Den ökade återfallsrisken kan förklaras av att ungdomarnas sociala band försvagas genom att de exkluderas från exempelvis utbildning och arbete. En annan förklaring är att ungdomar i fängelse har de vuxna som förebilder och tar efter dem, vilket leder till att det kriminella beteendet förstärks. Därutöver finns inte samma behandlingsmöjligheter att tillgå i fängelse som inom ungdomsvården.²⁸ Tiden i fängelse kan dessutom leda till att en ”hypermaskulinitet” kännetecknad av våldsamhet befästs, vilket ytterligare förstärker den kriminella identiteten.²⁹ Begreppet oskadliggörande har på senare tid ersatts av inkapacitering och avser fängelse. Fängelsestraffets längd bestämmer hur mycket brottslighet som kan förhindras under den tid brottslingen sitter inlåst.³⁰ Förbättring avser dagens behandling, vilken utgår från en ljus människosyn. Tanken är att brottslingen genom rätt behandling kan avhållas från brottslighet. Det brottsliga beteendet hänförs till en felaktig utveckling som bottnar i omständigheter den enskilde oftast inte har möjlighet att påverka själv, som exempelvis en skadlig omgivning eller en besvärlig barndom.³¹

2.2 Proportionalitet

Kravet på proportionalitet innebär ett krav på rättvisa. Tanken är att straffets stränghet ska stå i proportion till brottets allvar. Principen förutsätter att en gradering kan göras av hur klandervärda olika brottsliga gärningar är och innebär att straff ska tilldelas efter förtjänst.³² Vid bedömningen av vad ett brott kan sägas ”förtjäna” är de intressen som brottet kränker eller hotar samt skuldprincipen av betydelse.³³ Skuldprincipen innebär att endast de som kan klandras för sina gärningar bör drabbas av straffrättsligt ansvar och att påföljden inte får vara strängare än vad som motsvarar graden av skuld.³⁴ Att både proportionalitet och skuld är av betydelse motiverar att unga lagöverträdare beaktas särskilt.³⁵ Detta resonemang utvecklas vidare under avsnitt 3.2.1.

²⁷ Brå (2012) s. 6.

²⁸ Ibid. s. 19.

²⁹ Ibid. s. 23.

³⁰ Jareborg och Zila (2020) s. 86 f.

³¹ Ibid. s. 88.

³² Borgeke och Forsgren (2021) s. 40.

³³ Jareborg och Zila (2020) s. 68 f.

³⁴ Asp, Jareborg och Ulväng (2013) s. 48.

³⁵ Jareborg och Zila (2020) s. 75.

2.3 Humanitet

Utöver prevention och proportionalitet finns ytterligare ett intresse vilket kallas humanitet.³⁶ Med krav på humanitet följer krav på att straff ska präglas av rimlighet och måttlighet. Tanken är att viss tolerans bör visas för det mänskliga i att ta ett felsteg. Med detta följer att straff och straffverkställighet bör genomsyras av förståelse för den enskildes situation och de strängaste påföljderna bör undvikas.³⁷

2.4 Straffsystemets tre nivåer

Det svenska straffsystemet kan delas upp i tre nivåer: kriminaliseringsnivån, domsnivån och straffverkställighetsnivån. Ideologierna som presenterats ovan har sammanblandats på de skilda nivåerna och kan på så sätt sägas samspela. Straffsystemets övergripande syfte är att förhindra oönskade gärningar genom att belägga dem med straff. Kriminaliseringsnivån präglas härmed av en allmänpreventiv syn. På domsnivån gäller det att fastställa ett straff som svarar mot vad den enskilde gjort sig förtjänt av i det konkreta fallet, vilket delvis uttrycker vedergällning.³⁸ Idag talas på denna nivå även om straffrättslig proportionalitet, då det konkreta straffet ska vara rättvist och bestämmas med hänsyn till gärningens förkastlighet och gärningsmannens skuld.³⁹ Slutligen bör verkställigheten utformas på ett sätt som motverkar återfall i brottslighet, vilket uttrycker individualprevention.⁴⁰

2.5 Straffrättspolitikens utveckling

Med straffrättspolitik avses samhällelig idédebatt och samhälleligt beslutsfattande avseende straffrättsystemet. På senare tid har straffrätten blivit starkt politiserad. Allmänheten begär snabba resultat och politikerna svarar inte sällan genom att införa symbolisk lagstiftning för att lugna allmänheten.⁴¹ Forskare på straffrättens område talar om en *preventionistisk* eller *offensiv* straffrättspolitik, som snarare utnyttjas för att vinna politiska poäng än för en

³⁶ Se exempelvis Jareborg och Zila (2020) s. 93 och Borgeke och Forsgren (2021) s. 41.

³⁷ Borgeke och Forsgren (2021) s. 41 f.

³⁸ Asp, Jareborg och Ulväng (2013) s. 30 f.

³⁹ Jareborg och Zila (2020) s. 69.

⁴⁰ Asp, Jareborg och Ulväng (2013) s. 31.

⁴¹ Ibid. s. 55 f.

förbättring.⁴² Asp menar att *preventionism* kännetecknas av bland annat en överdriven brottsängslan och uppfattningen att brottsprevention genom straffrätt är av större betydelse för brottsbekämpningen än övrig kriminalpolitik.⁴³ Denna typ av straffrättspolitik bygger på idén att större effektivitet kan uppnås genom strängare straff. Kraven på strängare straff förenas vanligtvis med föreställningen att människor idag är utsatta för större faror än förut och att det därför krävs straffrättsliga åtgärder. I många fall används retoriska uttryck som att samhället befinner sig i en kris, eller att det pågår ett krig och att nuvarande straffnivåer därför inte kan accepteras.⁴⁴

⁴² Se exempelvis Asp, SvJT 2007 och Asp, Jareborg och Ulväng (2013) s. 21.

⁴³ Asp, SvJT 2007, avsnitt II a.

⁴⁴ Ulväng, SvJT 2016, avsnitt 3.2.

3 UNGA LAGÖVERTRÄDARE I SVENSK RÄTT

3.1 Rättslig reglering

Den så kallade ”ungdomsreduktionen” återfinns i 29 kap. 7 § första stycket brottsbalken (BrB). Vad som stadgas är att den tilltalades ungdom ska beaktas särskilt vid straffmätningen, om brottet begåtts innan personen fyllt 21 år. Rätten får då döma till ett lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet.⁴⁵ Lagrummet uppställer inget krav på att åldern ska ha påverkat gärningsmannens handlande. Istället ska reduktionen tillämpas på ett instrumentellt och generellt sätt. Det ska således inte göras någon individuell bedömning av den tilltalades mognad eller omdömeslöshet, utan samtliga ungdomar antas generellt vara ”omogna” i viss omfattning.⁴⁶

Var gärningspersonen under 15 år vid tidpunkten för brottet får påföljd inte ådömas.⁴⁷ Mellan 15 och 21 år skapas sålunda ett åldersintervall inom vilket gärningspersonen betraktas som ung lagöverträdare. Intervallet delas vidare upp i två delar, lagöverträdare mellan 15 och 17 år samt lagöverträdare mellan 18 och 20 år.⁴⁸ Hur stor ungdomsreduktionen ska vara för respektive ålderskategori framgår inte av förarbetena. Däremot har det i doktrin utarbetats några riktlinjer för straffnedsättning baserade på rådande praxis, vilka presenteras i tabellen nedan.⁴⁹

Ålder	Straffnedsättning	Ungefärlig strafflängd
15 år	75–85 procent	1/5
16 år	65–75 procent	1/4
17 år	55–65 procent	1/3
18 år	45–55 procent	1/2
19 år	30–40 procent	2/3
20 år	20–30 procent	3/4

⁴⁵ Se 29 kap. 7 § BrB.

⁴⁶ Ågren, kommentaren till 29 kap. 7 § 1 st. BrB.

⁴⁷ Se 1 kap. 6 § BrB.

⁴⁸ Jfr. 30 kap. 5 § BrB och SOU 2018:85 s. 13.

⁴⁹ Jareborg och Zila (2020) s. 159.

Som framgår av tabellen blir straffnedsättningen större ju yngre gärningspersonen är. För 18-åringar sätts straffet ned till ungefär hälften. Dessa riktlinjer tillämpas i stor utsträckning av domstolarna, men för 20-åringar tillämpas även kvoten 4/5 vilket innebär en straffnedsättning med omkring 20 procent.⁵⁰ HD har samtidigt tagit avstånd från en alltför schabloniserad straffnedsättning och framhåller att reduktionen, utöver åldern, även bör differentieras bland annat utifrån brottets art och straffets längd. Vid längre frihetsstraff kan således en kraftigare nedsättning än vid kortare frihetsstraff vara rimlig.⁵¹

Av lagrummets andra stycke följer att personer som begått brott innan 21-års ålder inte får ådömas svårare straff än fängelse i tio år. Skulle fängelse på längre tid eller på livstid vara föreskrivet för brottet får fängelse i högst 14 år utdömas. Livstidsstraff är således uteslutet för unga lagöverträdare.⁵² I 30 kap. 5 § BrB stadgas att det för unga lagöverträdare krävs särskilt starka skäl för att bestämma påföljden till fängelse. För personer under 18 år är utgångspunkten att påföljden ska bestämmas till sluten ungdomsvård istället.⁵³ 30 kap. 5 § gäller till skillnad från 29 kap. 7 § BrB vid påföljdsvalet, vilket inte kommer att beröras i fortsättningen.

Vidare ska den tilltalades bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga beaktas som en förmildrande omständighet vid straffvärdebedömningen enligt 29 kap. 3 § 3 BrB. För att lagrummet ska vara tillämpligt krävs det att handlandet stått i samband med bristen.⁵⁴ Bestämmelsen tar sikte på avvikelser från vad som anses vara normalt för personer jämförbara med den tilltalade, varför en individuell bedömning av den unges egenskaper påkallas. Detta innebär således att bestämmelsen inte är generellt tillämplig på ungdomar.⁵⁵

I 29 kap. 2 § 6 BrB räknas brottslighet i organiserad form upp som en försvårande omständighet.⁵⁶ Brottslighet i organiserad form definieras i propositionen som ”brottslighet som har begåtts inom ramen för en struktur där flera personer samverkat under en inte helt obetydlig tidsperiod för att begå brott”.⁵⁷ Gängkriminaliteten som i dagsläget uppmärksammas i media skulle kunna utgöra en sådan typ av brottslighet.⁵⁸

⁵⁰ Borgeke och Forsgren (2021) s. 308.

⁵¹ NJA 2000 s. 421.

⁵² Jfr. 29 kap. 7 § 2 st. BrB.

⁵³ Se 30 kap. 5 § och 32 kap. 5 § BrB.

⁵⁴ Se 29 kap. 3 § 3 BrB.

⁵⁵ Prop. 2009/10:147 s. 45.

⁵⁶ Se 29 kap. 2 § 6 BrB.

⁵⁷ Prop. 2009/10:147 s. 43.

⁵⁸ Bäcklund m.fl., kommentaren till 29 kap. 2 § BrB.

3.2 Skäl för särbehandling

Som framgått ovan särbehandlas unga lagöverträdare vid påföljdsbestämningen i flera avseenden. Den ideologiska bakgrunden till varför man särbehandlar unga lagöverträdare vilar på framförallt ett antagande om att ungdomar har en outvecklad ansvarsförmåga samt ett antagande om att ungdomar är mer sanktionskänsliga än vuxna.⁵⁹ Dessa antaganden utvecklas nedan.

3.2.1 Outvecklad ansvarsförmåga

Psykologisk forskning visar att unga personer ända upp i tidig 20-års ålder är mindre mogna än äldre vuxna. Unga personer är bland annat mer benägna att söka spänning, underskatta grader av risk och tenderar att ha sämre impuls kontroll och förmåga att bedöma framtida konsekvenser. Det råder även viss asymmetri mellan utvecklingen av olika förmågor. Kognitiva förmågor, som att exempelvis tänka logiskt, utvecklas först. Människans emotionella förmågor, som att motstå grupstryck och känna empati utvecklas i ett senare skede. Samma person kan följaktligen vara intellektuellt mogen, men omogen i socialt och emotionellt hänseende. Även förmågan till självkontroll utvecklas sent och är färdigutvecklad först i 23–25-års åldern.⁶⁰ Att unga lagöverträdare särbehandlas hänger således ihop med att ungdomars bristande mognad anses vara relevant för skuldbedömningen och hur mycket klander personen kan tillskrivas.⁶¹

3.2.2 Ökad sanktionskänslighet

Unga personer är psykologiskt känsligare för bestraffning eftersom bestraffningen aktualiseras under personens mognads- och inlärningsprocess. Ungdomar är dessutom otåligare än vuxna, vilket påverkar deras tidsuppfattning. De mest repressiva formerna av bestraffning riskerar därför att motverka den unges möjligheter att utveckla den mognad och självkänsla som fordras för att leva ett ansvarsfullt liv som vuxen.⁶² Av denna anledning har ambitionen inom kriminalpolitiken länge varit att i så stor utsträckning som möjligt hålla unga lagöverträdare utanför fängelser.⁶³ I en rapport från Brå uppmärksammas även

⁵⁹ Jareborg och Zila (2020) s. 156.

⁶⁰ SOU 2018:85 s. 185 f.

⁶¹ Jareborg och Zila (2020) s. 75.

⁶² Ibid. s. 156.

⁶³ Se exempelvis Prop. 1978/79:212 s. 43 f. och Prop. 2005/06:165 s. 48.

frihetsberövande påföljders negativa inverkan på den dömdes arbetsmarknadsanknytning. Ett stabilt arbete kan utgöra en avgörande förutsättning för att upphöra med kriminalitet och studier visar att längre frihetsberövande straff har en skadlig effekt på arbetsmarknadsanknytningen för både ungdomar och vuxna.⁶⁴ Studier talar även för att ungdomsbrottslighet är episodisk.⁶⁵ Många av dem som begår allvarliga brott som ungdomar lämnar senare brottsligheten bakom sig för att leva ordningsamma liv.⁶⁶

3.2.3 Humanitet

Utöver ungdomars outvecklade ansvarsförmåga och sanktionskänslighet existerar också uppfattningen att samhället bör visa större tolerans för ungdomars mognadsprocess, som bland annat innebär en frigörelse från föräldrar och testande av gränser. Ungdomsåren betraktas som en fas i livet då det är naturligt att begå fler dumheter och misstag, för att sedan utvecklas till en ansvarsfull vuxen.⁶⁷

3.3 Beslut att slopa ungdomsreduktionen

Den 13 december 2017 tillkallades en utredning av regeringen, med uppdrag att överväga en förändring av ungdomsreduktionen för lagöverträdare mellan 18–21 år. Syftet med uppdraget var att för åldersgruppen åstadkomma en påföljdsbestämning motsvarande den som gäller för övriga myndiga lagöverträdare. Uppdraget gick således ut på att föreslå *hur* ungdomsreduktionen bör förändras, inte *om* en förändring bör göras.⁶⁸

Ungdomsreduktionsutredningens förslag innebär bland annat att fler ungdomar kan dömas till fängelsestraff i större utsträckning än tidigare och att de fängelsestraff som ådöms blir längre.⁶⁹ Den 17 november 2021 biföll riksdagen regeringens förslag, vilket medför att ungdomsreduktionen slopas för personer mellan 18–21 år.⁷⁰ Beslutet avser brott för vilka det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år eller för vilka straffvärdet uppgår till ett år eller mer. Det krävs inte längre särskilda skäl för att döma lagöverträdare i denna

⁶⁴ Brå (2012) s. 20 f.

⁶⁵ Ibid. s. 13.

⁶⁶ SOU 2018:85 s. 188.

⁶⁷ Jareborg och Zila (2020) s. 156 f.

⁶⁸ Dir. 2017:122 s. 1; SOU 2018:85 s. 13.

⁶⁹ SOU 2018:85 s. 324.

⁷⁰ Bet. 2021/22:JuU5, Bilaga 1; Rskr. 2021/22:36.

åldersgrupp till fängelse och beslutet möjliggör även att döma ut fängelse på livstid.⁷¹ Lagändringarna började gälla den 2 januari 2022.⁷² I samband med att riksdagen biföll förslaget riktades även en uppmaning till regeringen att återkomma med ett förslag om att slopa ungdomsreduktionen för alla typer av brott.⁷³

Som skäl för att slopa ungdomsreduktionen framhölls i direktivet 2017 en förändrad syn på brottslighet, med hänvisning till den aktuella problematiken med organiserad brottslighet och annan gängkriminalitet. Bland annat underströks att skjutvapen och explosiva medel förekommer i större utsträckning i kriminella miljöer och att det dödliga skjutvapenvåldet har ökat. Därefter ifrågasattes den nuvarande ordningens rimlighet och slutsatsen som drogs var att ett antal brottsförebyggande åtgärder har genomförts och att avskaffandet av ungdomsreduktionen är ytterligare en rimlig åtgärd för att förebygga gängkriminaliteten. Vidare anfördes att myndighetsåldern i Sverige på 18 år bör ligga till grund för vilka åldrar som ska åtnjuta reduktion, eftersom myndighetsåldern drar gränsen mellan barn och vuxna och uttrycker således vilka som har ett visst ansvar för sina handlingar, rättigheter och skyldigheter. Dessutom nämndes att åldersgränsen på 18 år är allmänt använd för att skilja mellan barn och vuxna i flera andra länder samt i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).⁷⁴ Empirisk forskning, statistik eller övriga argument presenterades inte. Under en pressträff i september 2021 lyftes däremot en utveckling i samhället där yngre personer blir indragna i grövre brott än vad man sett tidigare.⁷⁵ Ett annat argument som förkommer är att utdömda straff inte återspeglar brottets allvar.⁷⁶

3.3.1 Har brottsligheten blivit grövre?

Som presenterades under avsnitt 1.1. har antalet lagförda ungdomar de senaste åren minskat. Frågan är om brottsligheten blivit grövre. Enligt statistik från Brå ökade antalet lagföringsbeslut inom alla brottskategorier mellan åren 2019 och 2020. Den största ökningen hänförs till narkotikabrott som ökade med 10 procent, vilket delvis kan förklaras av

⁷¹ Prop. 2021/22:17 s. 1.

⁷² Se SFS 2021:1103 Lag om ändring i brottsbalken, s. 3.

⁷³ Bet. 2021/22:JuU5 s. 3.

⁷⁴ Dir. 2017:122 s. 5.

⁷⁵ Regeringskansliet, *Straffreduktion för unga slopas vid allvarlig brottslighet*, 20:55.

⁷⁶ Prop. 2021/22:17 s. 1.

arbetsmetoden Snabbare Lagföring. Dessutom bör hänsyn tas till att narkotikabrott är ett spaningsbrott, vilket gör kriminalitetens omfång beroende av myndighetsprioriteringar.⁷⁷

Vad som bör uppmärksammas i samband med diskussionen om gängkriminalitet är utvecklingen av det dödliga våldet och skjutvapenvåldet. Totalt 212 domslut avsåg mord eller dråp år 2020, vilket är en ökning med 6 procent sedan 2019. Ökningen utgjordes av domslut mot män. Sedan 2011 har antal domslut för mord ökat med 98 procent och även denna ökning utgörs till störst del av domslut mot män.⁷⁸ Vid dödligt våld i Sverige är den vanligaste våldsmetoden kniv, men avseende konflikter i kriminell miljö framgår det att den vanligaste våldsmetoden är skjutvapen vilken hänförs till 78 procent av brottsligheten. Ökningen av våld som hänförs till den kriminella miljön avser i princip enbart skjutvapenvåld, då användningen av kniv eller andra våldsmetoder är oförändrad.⁷⁹

⁷⁷ Brå (2021) s. 32 f.

⁷⁸ Brå (2021) s. 34 f.

⁷⁹ Brå (2020) s. 29.

4 UNGA LAGÖVERTRÄDARE I DANSK RÄTT

4.1 Rättslig reglering

Regleringen av unga lagöverträdare återfinns i den danska straffeloven. Av 15 § framgår att personer under 15 år inte straffas.⁸⁰ Lagrummet stadgar följaktligen den nedre åldersgränsen för vilka som betraktas som unga lagöverträdare i Danmark. Den övre åldersgränsen framgår av bland annat 74 a §, i vilken den så kallade ”ungdomssanktionen” stadgas.

Ungdomssanktionen innebär att personer som vid gärningstillfället var under 18 år och som gjort sig skyldiga till grovt personbrott eller annat allvarligt brott *kan* dömas till en tvåårig, strukturerad och kontrollerad socialpedagogisk behandling, om det anses ändamålsenligt för att förhindra ytterligare brott.⁸¹ Vid bedömningen av om ungdomssanktionen är lämplig tas, utöver åldern, även hänsyn till den unges sociala profil. Unga lagöverträdare med betydande anpassningssvårigheter som i grupp uppträder hotfullt och aggressivt ska endast i undantagsfall finnas olämpliga för behandlingen. Bestämmelsen erbjuder således ett alternativ till fängelse för personer som uppvisar prokriminella värderingar och attityder.⁸²

Det finns här till flera bestämmelser i straffeloven som syftar till att mildra straffet för unga lagöverträdare. Att den tilltalade inte fyllt 18 år är en förmildrande omständighet vid påföljdsbestämningen enligt 82 § första stycket 1.⁸³ Det förekommer dock att domstolarna dömer unga personer över 18 år till ett lägre straff på grund av bristande mognad.⁸⁴ Vidare stadgas i 33 § att personer under 18 år inte får ådömas livstids fängelse.⁸⁵ Tidigare fick fängelse på max åtta år ådömas unga lagöverträdare, men efter en lagändring 2010 får de nu dömas till straffelovens strängaste tidsbestämda straff vilket är 16, eller under vissa omständigheter 20 år.⁸⁶ Højesteret, dansk motsvarighet till svenska HD, har uttalat sig om att lagändringen 2010 inte medför att utgångspunkten för straffmätningen av grova brott ska förhöjas till ett fängelsestraff på mer än åtta år. Straffet ska fastställas genom en konkret

⁸⁰ Se 15 § straffeloven.

⁸¹ Se 74 a § 1 st. straffeloven.

⁸² Toftegaard Nielsen (2014) s. 60 f.

⁸³ Se 82 § 1 st. 1 straffeloven.

⁸⁴ KBET 2009 nr. 1508 s. 168.

⁸⁵ Se 33 § 3 st. straffeloven.

⁸⁶ Se 33 § 1–2 st. straffeloven; Mikkelsen och Holst, kommentar till 33 § straffeloven.

bedömning av brottets allvar och med hänsyn till gärningsmannens ålder, utan att domstolen som tidigare är avskuren möjligheten att utdöma ett högre straff än fängelse på åtta år när så är motiverat.⁸⁷ Härutöver kan personer under 21 år friges villkorligt efter två tredjedelar eller halva strafftiden. Åldern beaktas på det sättet att personer under 21 år kan friges villkorligt fastän övriga omständigheter talar emot det.⁸⁸

Något som härutöver bör nämnas är att Danmark ratificerade barnkonventionen år 1991 och blev därmed bundet av förpliktelserna i konventionen.⁸⁹ Barnkonventionen uppställer bland annat vissa rättigheter till skydd för barn som begår brott, exempelvis stadgas i artikel 40 att alternativa sanktioner till anstaltsvård ska finnas tillgängliga för barn.⁹⁰ Med barn avses i konventionen personer under 18 år.⁹¹ Konventionen är även ratificerad av Sverige sedan 1990 och gäller sedan den 1 januari 2020 som svensk lag.⁹²

För att angripa problematiken med gängkriminalitet finns i 81 a §, allmänt kallad ”gängparagrafen”⁹³, en bestämmelse enligt vilken straffet *kan* fördubblas om brottet begåtts i samband med en gängkonflikt.⁹⁴ I de fall domstolen skulle dömt ut ett straff på mer än 10 års fängelse är utgångspunkten att fängelsestraffet ska bestämmas till livstid.⁹⁵ Paragrafen ligger bland annat till grund för de höga fängelsestraff som ådömdes för dubbelmordet i Danmark.⁹⁶

4.2 Skäl för särbehandling

De straffmildrande bestämmelserna i 82 § och 33 § straffeloven grundar sig bland annat på uppfattningen att det är oroväckande att tillämpa alltför långa fängelsestraff på omyndiga ungdomar, främst med hänsyn till ungdomarnas framtida utveckling. Ett argument som anförs är att ungdomar är känsligare för långa fängelsestraff än vuxna, eftersom ungdomar befinner sig i en fas av snabb personlighetsutveckling. Under denna period anses det därför vara särskilt viktigt att den unge knyter band till familj, vänner och fritidsintressen. Därutöver lyfts

⁸⁷ U.2015.1995.

⁸⁸ SOU 2017:61 s. 99 f.

⁸⁹ BKI nr. 6 af 16/01/1992.

⁹⁰ Se art. 40 barnkonventionen.

⁹¹ Se art. 1 barnkonventionen.

⁹² UNICEF, *Barnkonventionens ställning i Sverige*.

⁹³ Frenker, *SVT*.

⁹⁴ Toftegaard Nielsen (2014) s. 84.

⁹⁵ Folketinget 2008–09, lovforslag nr. L 211, avsnitt 2.2.5.

⁹⁶ ØLD S-2465-20 s. 15 f.

att långa fängelsestraff inskränker ungdomars möjligheter att utbilda sig, något som i många fall är en avgörande förutsättning för att framöver få jobb och kunna leva ett anständigt liv.⁹⁷

Ett annat argument som lyfts är att ungdomar har svårare än vuxna att uppfatta och bedöma konsekvenserna av sina egna handlingar. Kommissionen påpekar även att risken för återfall är betydligt högre för ungdomar som placerats i fängelse tillsammans med andra kriminella personer.⁹⁸ En förklaring till detta är att ungdomar, särskilt de placerade i slutna institutioner, riskerar att utveckla en negativ ungdomskultur kännetecknad av prokriminella och asociala attityder genom att uppmuntra och förstärka varandras beteenden.⁹⁹

Ungdomssanktionen i 74 a § bygger på en rapport från en expertgrupp som regeringen tillsatte år 2000, som ett initiativ mot ungdomskriminalitet. Initiativet togs med bakgrund i att ungdomar begår allvarligare personbrott i större utsträckning än förut.¹⁰⁰ Expertgruppen utredde därför hur en särskild ungdomspåföljd kunde utformas för att tillgodose behoven av att dels skydda omgivningen från ny brottslighet, dels resocialisera den unge genom behandling. Resultatet blev ungdomssanktionen.¹⁰¹

Gängparagrafen i straffeloven tillkom i samband med införandet av ”Bandepakke I” år 2009, som efterföljts av Bandepakke II och III. Bandepakke är, likt det svenska 34-punktsprogrammet, ett åtgärds paket framtaget av politiker i syfte att lösa problematiken med kriminella gäng.¹⁰² Bakgrunden till införandet av 81 a § straffeloven var att det sedan 2008 förekommit gängrelaterat våld i Köpenhamnsregionen, då personer burit vapen och skottsäkra västar. Våldet utspelade sig främst mellan olika grupper med kopplingar till rock- och gängmiljön.¹⁰³

⁹⁷ KBET 2009 nr. 1508 s. 168 f.

⁹⁸ KBET 2009 nr. 1508 s. 169.

⁹⁹ KBET 2009 nr. 1508 s. 302.

¹⁰⁰ LFF 2001-03-28 nr 210, avsnitt 1–2.

¹⁰¹ LFF 2001-03-28 nr 210, avsnitt 3.1.

¹⁰² *SvD*, ”Bandepakke” ska få bukt med de gängkriminella’.

¹⁰³ Mikkelsen och Holst, kommentaren till 81 a § straffeloven.

5 Analys

5.1 Likheter och skillnader mellan svensk och dansk rätt

Inledningsvis kan konstateras att både Sverige och Danmark tar särskild hänsyn till om lagöverträdare är unga, men fäster avseende vid olika åldrar. I Sverige särbehandlas lagöverträdare mellan 15–21 år vid påföljdsbestämningen, med undantag för att ungdomsreduktionen sedan den 2 januari 2021 avskaffats för lagöverträdare mellan 18 - 21 år vid allvarlig brottslighet. Någon motsvarande bestämmelse om särbehandling av lagöverträdare i åldern 18–21 år saknas i dansk rätt. Danmark drar således en hård gräns vid 18 år, vilket innebär att alla myndiga lagöverträdare ådöms fullskaliga straff. Den enda särbehandling som förekommer för myndiga personer under 21 år är möjligheten att frigges villkorligt, vilket i praktiken innebär en ”reduktion” av strafftiden på verkställighetsnivå.

Varför länderna dragit en övre gräns vid olika åldrar framgår inte uttryckligen, men Danmark tycks lägga större vikt vid myndighetsåldern och den ålder som måste beaktas enligt barnkonventionen. Med hänsyn till att Sverige, till skillnad från Danmark, gett barnkonventionen en starkare juridisk ställning sedan 2020 och särbehandlar lagöverträdare ända upp till 21 år framstår Sverige som företrädare för en mer humanistisk syn på unga brottslingar, vilket även återspeglas i den kriminalpolitiska debatten. Av argumenten för slopandet som framfördes i direktivet framgår dock att regeringen vill lägga större vikt vid myndighetsåldern, och således röra sig ett steg närmare dansk rätt. Särbehandlingen som förekommer i respektive rättssystem motiveras däremot på liknande sätt. De huvudsakliga argumenten är att ungdomar inte utvecklats fullständig mognad och är mer sanktionskänsliga. Svårigheter på arbetsmarknaden, försummade sociala relationer och risken att den kriminella identiteten förstärks är också argument som beaktas i båda länderna.

Vidare kan det konstateras att särbehandlingens form ser annorlunda ut. I Sverige tillämpas en tämligen schabloniserad straffnedsättning utifrån de riktlinjer som utarbetats i doktrin. Någon

liknande schablon förekommer inte i Danmark. Livstidsstraff är däremot uteslutet för omyndiga lagöverträdare i båda länderna. Innan slopandet av ungdomsreduktionen gällde detta också lagöverträdare i åldersgruppen 18–21 i Sverige, som dessutom kunde ådömas maximalt 10, eller i vissa fall 14 års fängelse. Efter slopandet gäller detta maxstraff enbart för omyndiga lagöverträdare. Oavsett reduktion föreskrivs således tämligen hårdare straff i Danmark, då det maximala fängelsestraffet som kan ådömas omyndiga lagöverträdare är 16, eller i vissa fall 20 år. Det bör dock poängteras att maxstraffet för unga lagöverträdare i Danmark tidigare låg på åtta år, märkbart lägre än båda ländernas straffmaximum idag. Højesterets uttalande¹⁰⁴ om det förhöjda straffmaximumet talar för att det endast ska fungera som en möjlighet för domstolarna att utdöma högre straff i de allra allvarligaste fallen, inte tillämpas som en huvudregel. Även dansk rätt tycks således präglas av viss humanitet och strävan efter att hålla ungdomar utanför fängelser.

Som en reaktion på den uppmärksammade gängkriminaliteten har särskilda politiska åtgärdsprogram framtagits i både Danmark och Sverige. I åtgärdsprogrammen betonas bland annat hårdare påföljder i syfte att bekämpa kriminalitet förknippad med gängbildning. I Danmark finns möjligheten att, genom 81 a § straffeloven, fördubbla straffet vid gängrelaterad brottslighet. Sverige har istället valt att, genom att slopa ungdomsreduktionen, ådöma alla ungdomar mellan 18–21 strängare straff. Bandepakke tycks följaktligen koncentreras mer till att specifikt försvåra för lagöverträdare med gängtillhörighet.

5.2 Skäl för och emot beslutet att slopa ungdomsreduktionen

Av argumenten¹⁰⁵ som regeringen anförde till stöd för avskaffandet av ungdomsreduktionen framgår inte exakt vad syftet med åtgärden är. Däremot angrips den nuvarande ordningens rimlighet, varigenom lagöverträdare mellan 18–21 år åtnjuter ”rabatt”. På så sätt framträder individualprevention genom inkapacitering som det huvudsakliga skälet till avskaffandet och också som en behövlig åtgärd för att bekämpa gängrelaterad brottslighet. Längre fängelsestraff håller å ena sidan förbrytare borta från våra gator och förhindrar dem från att begå ytterligare brott. Å andra sidan kan det ifrågasättas om önskad effekt, att motverka

¹⁰⁴ Se avsnitt 4.1.

¹⁰⁵ Se avsnitt 3.3.

gängkriminalitet, kommer att uppnås. Forskningen visar nämligen att längre straff förhöjer risken för recidiv. Ungdomar påverkas negativt av fängsligt förvar på flera sätt, exempelvis genom att de blir samhällsfrånvända samtidigt som deras kriminella identitet förstärks. Att utöka användningen av frihetsstraff för ungdomar kan med andra ord vara kontraproduktivt. Fastän unga, myndiga lagöverträdare aldrig har särbehandlats i dansk rätt har vad som anförts ovan beaktats i Danmark, som delvis kan sägas ha utvecklats från inkapacitering mot behandling. För att bekämpa allvarlig ungdomskriminalitet infördes ungdomssanktionen som ett alternativ till fängelse, i syfte att genom behandling återanpassa den unge till samhället och på så sätt undvika återfall.

Regeringen argumenterar även för att utdömda straff inte återspeglar brottets allvar, de är med andra ord oproportionerliga. Argumentet förutsätter att ungdomar i anslutning till myndighetsåldern utvecklat en tillräcklig grad av mognad, vilket kan ifrågasättas utifrån forskningen på området. Ungdomsreduktionen kan visserligen betraktas som en avvikelse från proportionalitetsprincipen och ses reduktionen enbart som en avvikelse är det också förståeligt att den ges en negativ klang. Avvikelsen kan däremot påstås vara motiverad av individualpreventiva skäl, vilket anförts ovan. Ungdomar är dessutom känsligare för sanktioner och upplever straffet som mer ingripande än hur en vuxen upplever motsvarande straff. Att rättfärdiga fängelse på livstid kan därför vara svårt. Den neurologiska forskningen påvisar utöver detta att erforderliga emotionella förmågor utvecklas i ett senare skede än de kognitiva. Detta innebär bland annat att ungdomar, i synnerhet i emotionellt laddade situationer, har svårare att bedöma framtida konsekvenser av sitt handlande. Det finns således en biologisk bakgrund till ungdomsreduktionen och den åldersgräns som satts vid 21 år framstår utifrån denna som väl genomtänkt. Den neurologiska forskningen skulle rentav kunna tala för att åldersgränsen bör höjas, eftersom människor är färdigutvecklade först i 25-års åldern.

Med hänsyn till att man vid proportionalitets- och skuldbedömningen beaktar vad som nämnts ovan och inte enbart det begångna brottet, framstår ungdomsreduktionen också som ett naturligt genomslag av proportionalitet. Utöver detta tillkommer även humanitetsskäl och argument om större tolerans för snedsteg under ungdomsåren, som motiverar en särbehandling. Dessutom bör konsekvenserna ett frihetsberövande kan få på arbetsmöjligheter, utbildning och sociala relationer inte helt negligeras. Utifrån skälen ovan

kan det ifrågasättas om ett rättsläge likt Danmarks, utan särbehandling av lagöverträdare i ålderskategorin 18–21, är ett rättsläge att eftersträva.

Det kan vidare diskuteras huruvida politikerna tänkt sig att sloandet av ungdomsreduktionen ska fungera som en varningsklocka för andra, trots att allmänprevention i första hand är aktuellt på kriminaliseringsnivån. I doktrin lyfts emellertid att marginella förändringar av repressionsnivån i princip inte har någon allmänpreventiv verkan överhuvudtaget och regeringen har inte presenterat något material som talar för motsatsen. Däremot framhålls i doktrin att upptäcktsrisken spelar en större allmänpreventiv roll, vilket kan bero på att flertalet brott som begås överhuvudtaget inte upptäcks. Att lagföra dessa individer blir därför aldrig aktuellt, vilket gör förändringar av straffskalan meningslösa ur ett allmänpreventivt perspektiv. En effektivare åtgärd skulle således kunna vara att allokera resurser till polisen för att öka upptäcktsrisken, eller utreda varför ungdomar frestas in i kriminaliteten överhuvudtaget och därifrån arbeta med förebyggande insatser. Samtidigt finns det individer som oberoende upptäcktsrisk väljer att ägna sig åt brottsliga aktiviteter, vilket talar för att dessa personer alldeles oavsett påföljd kommer att fortsätta sin kriminella bana. Jag menar således att ett mindre antal individer visserligen kan komma att avskräckas, men att åtgärden inte effektivt kommer åt de individer som utgör den centrala problematiken i samhället.

I detta sammanhang bör det faktum att Sverige och Danmark är grannländer med en liknande brottsutveckling inte lämnas okommenterat. Det skulle nämligen kunna anses vara ett starkt skäl för att samordna lagstiftningen, i syfte att gemensamt få bukt med den kriminalitet som utspelar sig på båda ländernas territorier vilket dubbelmordet i Danmark är ett exempel på. De höga straff som utdömdes för dubbelmordet i Danmark och straffens eventuella avskräckande effekt på svenska gängmedlemmar kan diskuteras, då det inte är helt otänkbart att svenska brottslingar börjar undvika att begå brott i Danmark. Motsatsvis skulle en mildare lagstiftning i Sverige kunna ge gängkriminella i Danmark incitament att ”flytta över” brottsligheten till Sverige. Argumentet kan tänkas vara av mindre betydelse för brottslighet på andra ställen än i Öresundsregionen.

Skälen för avskaffandet av ungdomsreduktionen är till synes relativt få och det finns inget vetenskapligt eller erfarenhetsbaserat stöd för åtgärden. Trots detta har riksdagen gått vidare och sagt ja till förslaget. Som en följd av brottsutvecklingen i Sverige tycks den politiska inställningen till unga förbrytare och brottslighet generellt ha förändrats. Statistiskt sett

minskar ungdomsbrottsligheten, vilket gör beslutet att slopa ungdomsreduktionen tveksamt. Samtidigt har det dödliga skjutvapenvåldet som vi sett framförallt i våra förorter ökat, vilket verkar ha medfört att synen på ungdomsbrottslighet har omförhandlats. Inte minst uppenbaras detta av det faktum att Ungdomsreduktionsutredningen utredde *hur* och inte *om* slopandet bör ske, vilket ger intrycket av att regeringen redan i förväg hade bestämt sig för att genomföra åtgärden och att beslutet således inte föregåtts av tillräckligt noggranna överväganden. Härutöver har riksdagen uppmanat regeringen att återkomma med ett förslag om att slopa reduktionen för alla typer av brott. Tillvägagångssättet påminner om en offensiv straffrättspolitik¹⁰⁶, som nästintill förefaller symbolisk.

Den målgrupp som träffas av beslutet att avskaffa ungdomsreduktionen omfattar samtliga ungdomar i berörd åldersgrupp, inte bara ungdomar med kopplingar till kriminella gäng. Hur stor andel av dessa ungdomar som är involverade i sådan allvarlig gängrelaterad brottslighet som beskrivs av regeringen har inte redovisats, varför beslutets ändamålsenlighet och effektivitet kan ifrågasättas. Ökningen av det dödliga skjutvapenvåldet är en problematik som bör tas på allvar och visserligen kan hårdare straffrättsliga åtgärder mot gängmedlemmar vara motiverade. En regel likt den danska ”gängparagrafen” framstår däremot som mer ändamålsenlig, med hänsyn till syftet som är att bekämpa gängkriminalitet, eftersom straffen enbart skärps för den avgränsade grupp personer som begår de allvarligaste gängrelaterade brotten. Ytterligare ett problem som bör belysas är risken att beslutet leder till att fler personer under 18 år involveras i den gängbrottsliga verksamheten genom att skillnaden i påföljd skapar incitament att rekrytera allt yngre personer. Beslutet riskerar således att, istället för att motverka gängkriminaliteten, enbart förskjuta problematiken längre ner i åldrarna.

¹⁰⁶ Se avsnitt 2.5.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

Litteratur

Asp, Petter, Jareborg, Nils, Ulväng, Magnus (2013). *Kriminalrättens grunder*, 2 uppl., Iustus, Uppsala.

Borgeke, Martin och Forsgren, Mikael (2021). *Att bestämma påföljd för brott*, 4 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Jareborg, Nils och Zila, Josef (2020). *Straffrättens påföljdlära*, 6 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Nääv, Maria och Zamboni, Mauro (2018). *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur, Lund.

Sandgren, Claes (2021). *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare; Ämne, material, metod och argumentat*, 5 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Toftegaard Nielsen, Gorm (2014). *Strafferet 2 - Sanktionerne*, 4 uppl., Jurist- og Økonomforbundets Forlag, Köpenhamn.

Tidskriftsartiklar

Asp, Petter (2007). 'Går det att se en internationell trend? — om preventionismen i den moderna straffrätten'. SvJT.

Ulväng, Magnus (2016). 'Straffbegreppet'. SvJT.

Offentligt tryck

Sverige

Utredningsbetänkanden

SOU 2017:61 Villkorlig frigivning – förstärkta åtgärder mot återfall i brott.

SOU 2018:85 Slopad straffrabatt för unga myndiga.

Propositioner

Prop. 1978/79:212 om ändring i brottsbalken, m.m.

Prop. 2005/06:165 Ingripanden mot unga lagöverträdare.

Prop. 2009/10:147 Skärpta straff för allvarliga våldsbrott m.m.

Prop. 2021/22:17 Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet.

Övrigt riksdagstryck

Bet. 2021/22:JuU5 Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet.

Dir. 2017:122 Skärpta regler för lagöverträdare 18–20 år.

Rskr. 2021/22:36.

Danmark

BKI nr. 6 af 16/01/1992 Bekendtgørelse af FN-konvention af 20. november 1989 om Barnets Rettigheder (* 1).

KBET 2009 nr. 1508 Betænkning om indsatsen mod ungdomskriminalitet.

LFF 2001-03-28 nr. 210 Forslag til Lov om ændring af straffeloven og lov om social service.

Elektroniska källor

Lagkommentarer

Bäcklund, Agneta m.fl., Brottsbalken (1 juli 2021, version 19 JUNO), kommentaren till 29 kap. 2 §. (hämtad 2021-11-27).

Holst, Nikolaj Sivan och Mikkelsen, Jens Kruse, Lovbekendtgørelse 2020-11-17 nr 1650 *Straffeloven*, kommentar till 33 §. Karnov. (hämtad 2021-12-05).

Holst, Nikolaj Sivan och Mikkelsen, Jens Kruse, Lovbekendtgørelse 2020-11-17 nr 1650 *Straffeloven*, kommentar till 81 a §. Karnov. (hämtad 2021-12-09).

Ågren, Jack. Brottsbalk (1962:700), kommentar till 29 kap. 7 § 1st. Karnov (JUNO). (hämtad 2021-11-26).

Internet

Andersen, Birger, 'Ingen nåde efter dobbeltdrab i Herlev: Livstid til dødspatrolje', *BT*, 2020-08-28. <<https://www.bt.dk/krimi/ingen-naade-efter-dobbeltdrab-i-herlev-livstid-til-doedspatrolje>> (hämtad 2021-11-15).

Brotsförebyggande rådet (2021). *Kriminalstatistik 2020. Personer lagförda för brott. Slutlig statistik*. Stockholm: Brotsförebyggande rådet. <https://bra.se/download/18.1f8c9903175f8b2aa7011063/1633589880963/Sammanfattning_lagfor_da_2020.pdf> (hämtad 2021-12-20).

Eriksson, Anna (2012). *Särbehandling av lagöverträdare 18–20 år. En kunskapssammanställning*. Stockholm: Brotsförebyggande rådet. <https://bra.se/download/18.1ff479c3135e8540b2980004160/1371914737087/2012_Sarbehandlingen_av_lagovertradare.pdf> (hämtad 2021-11-29).

Folketinget 2008–2009, lovforslag nr. L 211, *Almindelige bemærkninger til lovforslaget*. <https://www.ft.dk/samling/20081/lovforslag/l211/20081_l211_som_fremsat.htm> (hämtad 2021-12-07).

Frenker, Clarence, 'Gängkriminella kan dömas till strängare straff i Danmark', *SVT*, 2020-08-11. <<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/gangkriminella-kan-domas-till-strangare-straft-i-danmark>> (hämtad 2021-12-07).

Rigspolitiet (2010). *Rockere og bander 2009*. Köpenhamn. <<https://politi.dk/-/media/mediefiler/landsdaekkende-dokumenter/%20statistikker/bander-og-rockere/rockere-og-bander-2009.pdf?la=da&hash%20=1CFE5DFA0E84343CAECBCCF7A7FC3EC423F81E3D>> (hämtad 2021-12-07).

Regeringskansliet, *34-punktsprogrammet: Regeringens åtgärder mot gängkriminaliteten*. <<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/ett-tryggare-sverige/34-punktsprogrammet-regeringens-atgarder-mot-gangkriminaliteten/>> (hämtad 2021-11-16).

Regeringskansliet, *Straffreduktion för unga slopas vid allvarlig brottslighet*. Pressmeddelande från Justitiedepartementet. 2021-09-24. <<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2021/09/straffreduktion-for-unga-slopas-vid-allvarlig-brottslighet/>> (hämtad 2021-12-15).

Salihu, Diamant och Thomsen, Dante, 'Dödspatrullens gängmedlemmar upp i rätten i Danmark', *SVT*, 2021-06-28. <<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/dodspatrullens-gangmedlemmar-upp-i-ratten-i-danmark>> (hämtad 2021-11-15).

Salihu, Diamant och Thomsen, Dante, 'Mohamed Ali, 23, och flera medlemmar i Dödspatrullen döms för dubbelmordet i Danmark', *SVT*, 2021-07-08. <<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/dodspatrullens-gangmedlemmar-doms-i-dansk-hovratt>> (hämtad 2021-11-15).

Svenska Dagbladet (SvD), "Bandepakke" ska få bukt med de gängkriminella', 2021-09-25. <<https://www.svd.se/bandepakke-ska-fa-bukt-med-de-gangkriminella>> (hämtad 2021-12-09).

Sveriges riksdag, *Särskild debatt om den organiserade gängkriminaliteten*. Protokoll för debatten. 2020-09-16. <https://www.riksdagen.se/sv/webb-tv/video/sarskild-debatt/sarskild-debatt-om-den-%20organiserade_H8C120200916sd> (hämtad 2021-11-16).

UNICEF, *Barnkonventionens ställning i Sverige*. 2020. <<https://unicef.se/projekt/barnkonventionens-stallning-i-sverige>> (hämtad 2021-12-16).

Öberg, Jonas (2020). *Dödligt våld i den kriminella miljön*. Rapport 2020:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

<https://bra.se/download/18.7d27ebd916ea64de5304ed97/1614334722173/2020_4_Dodligt_vald_i_den_kriminella_miljon.pdf> (hämtad 2021-12-20).

Rättsfallsförteckning

Sverige

NJA 2000 s. 421.

Danmark

ØLD 2021-07-09, mål nr. S-2465-20.

U.2015.1995.